

ZGODNE Z WYMAGANIAMI **CKE**

polecana
przez najlepszych
nauczycieli

liceum
technikum

nowa szkoła średnia

4 S C I A N O W A

Literatura
wojny i okupacji

Literatura
współczesna

**pewniak
na teście**

odpowiedzi na pytania
z testów i sprawdzianów

wszystkie lektury obowiązkowe

GREG
WYDAWNICTWO EDUKACYJNE

ŚCIĄGA CZ. 4

Autorzy: Zespół redakcyjny Wydawnictwa GREG

Wykorzystano materiały: Katarzyny Ćwiękały, Katarzyny Dudy-Kapturek, Anny Popławskiej, Wojciecha Rzehaka, Doroty Stopki, Barbary Włodarczyk

Redakcja: Agnieszka Antosiewicz

Korekta: Rafał Milan, Karolina Rymut, Konrad Stanilewicz,
Joanna Tomasik, Agata Tondera, Maria Zagnińska

ISBN 978-83-7517-783-1

Wydawnictwo GREG®

31-979 Kraków, ul. Klasztorna 2B

tel. 12 680 15 50

www.greg.pl

Księgarnia internetowa: www.greg.pl

Layout i skład: Pracownia Słowa

Okładka: Aleksandra Zimoch

Wykorzystano zdjęcia: G-Stock Studio/Shutterstock.com

Krzysztof Kamil Baczyński, zdjęcie ze świadectwa dojrzałości, 1939 r., Domena publiczna, s. 16; Tadeusz Borowski, autor zdjęcia nieznanego, Domena publiczna, s. 21; Józef Czechowicz, autor zdjęcia nieznanego, Domena publiczna, s. 32; Tadeusz Gajcy, autor zdjęcia nieznanego, Domena publiczna, s. 36; Gustaw Herling-Grudziński, zdjęcie NKWD, Grodno 1940 r., autor nieznanego, Domena publiczna, s. 38; Hanna Krall, autor zdjęcia: Mariusz Kubik, Wikimedia Commons, CC BY 2.5, s. 58; Marek Edelman, autor zdjęcia: Mariusz Kubik, Wikimedia Commons, CC BY 2.5, s. 58; Stanisław Baliński, autor zdjęcia nieznanego, Domena publiczna, s. 85; Stanisław Barańczak, autor zdjęcia: Mariusz Kubik, Wikimedia Commons, CC BY-SA 2.5, s. 87; Miron Białoszewski, autor zdjęcia nieznanego, Domena publiczna, s. 92; Albert Camus, zdjęcie ze zbiorów United Press International, Domena publiczna, s. 95; Jacek Dukaj, autorka zdjęcia: Anna Zemanek, Wikimedia Commons, CC BY-SA 4.0, s. 101; Zbigniew Herbert, autor zdjęcia nieznanego, Domena publiczna, s. 107; Kazimiera Iłakowiczówna, zdjęcie z Narodowego archiwum Cyfrowego, autor: Stanisław Bzhozowski, CC BY-SA 4.0, s. 113; Ryszard Kapuściński, autor zdjęcia: Mariusz Kubik, Wikimedia Commons, CC BY 2.5, s. 115; Antoni Libera, autor zdjęcia: Andrzej Tadeusz Kijowski, Wikimedia Commons, CC BY 3.0, s. 120; Józef Mackiewicz, zdjęcie z Narodowego archiwum Cyfrowego, autor: Waław Żyliński, Domena publiczna, s. 136; Czesław Miłosz, wizerunek poety z litewskiego znaczka pocztowego wydane go okazji setnej rocznicy urodzin pisarza, Domena publiczna, s. 140; Sławomir Mrożek, autor zdjęcia: Mariusz Kubik, Wikimedia Commons, CC BY 2.5, s. 149; Marek Nowakowski, autor zdjęcia: Krzysztof Skalski, Wikimedia Commons, CC BY 3.0, s. 156; George Orwell, zdjęcie z archiwum BBC, Domena publiczna, s. 160; Jan Polkowski, portret autorstwa Zbigniew Kresowatego, Wikimedia Commons, [on-line] https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Jan_Polkowski.jpg [dostęp: 29.09.2021], s. 174; Tadeusz Różewicz, autor zdjęcia: Michał Kobylński, Wikimedia Commons CC BY-SA 2.5, s. 176; Jarosław Marek Rymkiewicz, autor zdjęcia: Mariusz Kubik, Wikimedia Commons, CC BY 2.5, s. 179; Halina Poświatowska, ławeczka z rzeźbą poetki w Częstochowie, autor zdjęcia: WikiGhostDog, Wikimedia Commons, CC BY-SA 4.0, s. 183; Andrzej Stasiuk, autor zdjęcia: Tomasz Leśniowski, Wikimedia Commons, CC BY-SA 3.0, s. 186; Wisława Szymborska, autor zdjęcia: Mariusz Kubik, Wikimedia Commons, CC BY 3.0, s. 189; Olga Tokarczuk, autor zdjęcia: Fryta 73, Wikimedia Commons, CC BY-SA 2.0, s. 193; Wojciech Wencel, portret autorstwa Zbigniew Kresowatego, Wikimedia Commons, [on-line] https://pl.wikipedia.org/wiki/Plik:Wojciech_Wencel.jpg [dostęp: 29.09.2021], s. 197; Kazimierz Wierzyński, autor zdjęcia nieznanego, Domena publiczna, s. 200; Jeremi Przybora, autor zdjęcia nieznanego, Domena publiczna, s. 204; Jerzy Wasowski, autor zdjęcia nieznanego, Domena publiczna, s. 204; Ewa Demarczyk, autor zdjęcia: Jan Popłoński, Domena publiczna, s. 208; Jacek Kaczmarski, autor zdjęcia: Paweł Plenzer, Wikimedia Commons, CC BY 3.0, s. 210; Wojciech Młynarski, autor zdjęcia: Jarosław Kruk, Wikimedia Commons, CC BY-SA 3.0, s. 214; Agnieszka Osiecka, pomnik poetki w Warszawie, autor zdjęcia: Adrian Grycul, CC BY-SA 3.0 pl, s. 216.

SPIS TREŚCI

Periodyzacja dziejów literatury (sinusoida Krzyżanowskiego)	8
Informacje o epoce	11
Krzysztof Kamil Baczyński	16
<i>Biała magia</i>	17
<i>Pokolenie II</i>	18
<i>Ten czas</i>	19
<i>Z głową na karabinie</i>	20
Tadeusz Borowski	21
<i>Wybór opowiadań</i>	22
Streszczenia	22
Problematyka	28
Józef Czechowicz	32
<i>Modlitwa żałobna</i>	33
<i>Na wsi</i>	33
<i>Sen sielski</i>	34
Tadeusz Gajcy	36
<i>Do potomnego</i> (fragmenty)	36
<i>Miłość bez jutra</i>	37
<i>Wczorajszemu</i> (fragmenty)	38
Gustaw Herling-Grudziński	38
<i>Inny świat</i>	39
Streszczenie	43
Podsumowanie	54
Hanna Krall	58
<i>Zdążyć przed Panem Bogiem</i>	59
Streszczenie	60
Problematyka	75

Informacje o epoce	79
Stanisław Baliński	85
<i>Ojczyzna Szopena</i>	85
<i>Polska Podziemna</i>	86
Stanisław Barańczak	87
<i>Pan tu nie stał</i>	87
<i>Spójrzmy prawdzie w oczy</i>	88
<i>U końca wojny dwudziestodwuletniej</i>	89
<i>Widokówka z tego świata</i>	90
Miron Białoszewski	92
<i>Ballada z makaty</i>	92
<i>Karuzela z madonnami</i>	93
<i>Podłogo, błogostaw!</i>	94
Albert Camus	95
<i>Dżuma</i>	96
Streszczenie	96
Problematyka	100
Jacek Dukaj	101
<i>Katedra</i>	102
Streszczenie	104
Problematyka	105
Zbigniew Herbert	107
<i>17 IX</i>	107
<i>Do Marka Aurelego</i>	108
<i>Przesłanie Pana Cogito</i>	109
<i>U wrót doliny</i>	111
Kazimiera Iłakowiczówna	113
<i>Kain i Abel</i>	113
<i>Oczekiwanie</i>	114
<i>Szeptem</i>	115
Ryszard Kapuściński	115
<i>Podróże z Herodotem</i>	116
Streszczenie	118
Problematyka	120
Antoni Libera	120
<i>Madame</i>	121
Streszczenie	123
Problematyka	134
Józef Mackiewicz	136
<i>Droga donikąd</i>	136
Streszczenie	137

Problematyka	139
Czesław Miłosz	140
<i>Campo di Fiori</i>	140
<i>Który skrzywdziłeś</i>	142
<i>Oeconomia divina</i>	143
<i>Piosenka o końcu świata</i>	144
<i>Piosenka o porcelanie</i>	145
<i>Sprawozdanie</i>	146
<i>Traktat moralny</i>	148
Sławomir Mrożek	149
<i>Tango</i>	150
Streszczenie	152
Problematyka	152
Marek Nowakowski	156
<i>Górą Edek</i>	156
Streszczenie	157
Problematyka	157
<i>Raport o stanie wojennym</i> (fragmenty)	158
Streszczenie	159
Podsumowanie	159
George Orwell	160
<i>Rok 1984</i>	160
Streszczenie	164
Problematyka	170
Jan Polkowski	174
<i>Odwiedzają mnie czasami</i>	174
<i>Rosja</i>	175
<i>Tak, jestem obcy</i>	176
Tadeusz Różewicz	176
<i>Lament</i>	177
<i>List do ludożerców</i>	177
<i>Ocalony</i>	178
<i>Róża</i>	179
Jarosław Marek Rymkiewicz	179
<i>Kosz na śmieci przy stacji kolejki WKD w Milanówku</i> <i>pod Warszawą</i>	180
<i>Na trupa (I)</i>	181
<i>Ogród w Milanówku, kwitnący bez</i>	182
Halina Poświatowska	183
*** <i>[Czy świat umrze trochę]</i>	183
*** <i>[Jestem Julią]</i>	184
*** <i>[Jeszcze nie wspominałam o miłości]</i>	185

*** [<i>Tutaj leży Izold Jasnowłosa</i>]	185
Andrzej Stasiuk	186
<i>Miejsce</i>	187
Streszczenie	188
Problematyka	188
Wisława Szymborska	189
<i>Cebula</i>	190
<i>Głos w sprawie pornografii</i>	190
<i>Monolog dla Kasandry</i>	191
<i>Pierwsza fotografia Hitlera</i>	191
<i>Rehabilitacja</i>	192
Olga Tokarczuk	193
<i>Profesor Andrews w Warszawie</i>	193
Streszczenie	194
Problematyka	196
Wojciech Wencel	197
<i>De profundis</i>	197
<i>Do Jana Lechonia</i>	198
<i>Wołyń 1943</i>	199
Kazimierz Wierzyński	200
<i>Ktokolwiek jesteś bez ojczyzny</i>	201
<i>Na proces moskiewski</i>	202
<i>Nocna ojczyzna</i>	203
Kabaret Starszych Panów	204
<i>Na ryby</i>	204
<i>Wesołe jest życie staruszka</i>	205
<i>Zosia i ułani</i>	206
Powojenna piosenka literacka	206
Ewa Demarczyk	208
<i>Garbus</i>	208
<i>Karuzela z madonnami</i>	209
Jacek Kaczmarski	210
<i>Mury</i>	210
<i>Oblawa</i>	212
Wojciech Młynarski	214
<i>Róbmy swoje</i>	214
<i>W Miejskim Teatryku Lalek</i>	215
Agnieszka Osiecka	216
<i>Okularnicy</i>	217
<i>Zielono mi</i>	218

WSTĘP

Przedstawiamy najnowszą odsłonę znanej i popularnej serii *Ściąga* dla uczniów szkół średnich, **dostosowaną do nowej podstawy programowej obowiązującej w liceum i technikum**. Seria jest w pełni dostosowana do aktualnego programu nauczania i zawiera **omówienia wszystkich lektur i wierszy obowiązkowych z zakresu podstawowego**. Składa się z czterech części:

- *Ściąga cz. 1* – zawiera omówienia lektur i epok: Starożytność, Średniowiecze, Renesans, Barok, Oświecenie.
- *Ściąga cz. 2* – zawiera omówienia lektur i epok: Romantyzm, Pozytywizm.
- *Ściąga cz. 3* – zawiera omówienia lektur i epok: Młoda Polska, Dwudziestolecie międzywojenne.
- *Ściąga cz. 4* – zawiera omówienia lektur i epok: Literatura wojny i okupacji, Literatura współczesna.

W każdej części znajdują się **dokładne omówienia epok literackich oraz opracowania lektur i wierszy**, w których uwzględniono dokładne streszczenia, charakterystyki bohaterów, wszystkie potrzebne zagadnienia dotyczące problematyki, a także informacje o budowie, gatunku i genezie dzieł. W trosce o rzeczywistą przydatność serii w codziennej nauce książki uwzględniają **odpowiedzi na pytania najczęściej pojawiające się na testach i sprawdzianach!**

Wszystkie części serii napisane są **zrozumiałym, przystępnym językiem**, z dbałością o nacisk na najbardziej istotne wiadomości. **Nowoczesna szata graficzna** pozwala z łatwością zauważyć najważniejsze treści na stronie, doskonale porządkuje materiał i ułatwia korzystanie z książek. Nauka ze *Ściąga* jest szybka, łatwa i przyjemna.

Polecamy na co dzień każdemu licealiście już od pierwszej klasy!

Wydawnictwo GREG

PERIODYZACJA DZIEJÓW LITERATURY (SINUSOIDA KRZYŻANOWSKIEGO)

Periodyzacja jest to **podział dziejów na epoki**. Epoki literackie można ułożyć na schemacie, pokazującym w bardzo prosty sposób ich główne założenia programowe i poruszane tematy, a także pozwalającym zorientować się, które epoki są do siebie podobne lub do siebie nawiązują. Oparty jest on na założeniu, że **epoki literackie należą do dwóch kontrastujących ze sobą grup i występują po sobie naprzemiennie**.

Hasła epok:

CENTRUM ŚWIATA: CZŁOWIEK (ANTROPOCENTRYZM)

ok. 1300 lat
IX w. p.n.e. – V w. p.n.e.

ANTYK

Europa: ok. 100 lat
Polska: ok. 150 lat
XV/XVI – koniec XVI w.

RENEZANS

Europa: ok. 80 lat
Polska: ok. 60 lat
koniec XVII – ostatnie ćwierćwiecze XVIII w.

OŚWIECENIE

ŚREDNIOWIECZE

476 r. – XV/XVI w.
Polska: ok. 500 lat
Europa: ok. 1100 lat

BAROK

XV/XVI – koniec XVII w.
Polska: ok. 150 lat
Europa: ok. 150 lat

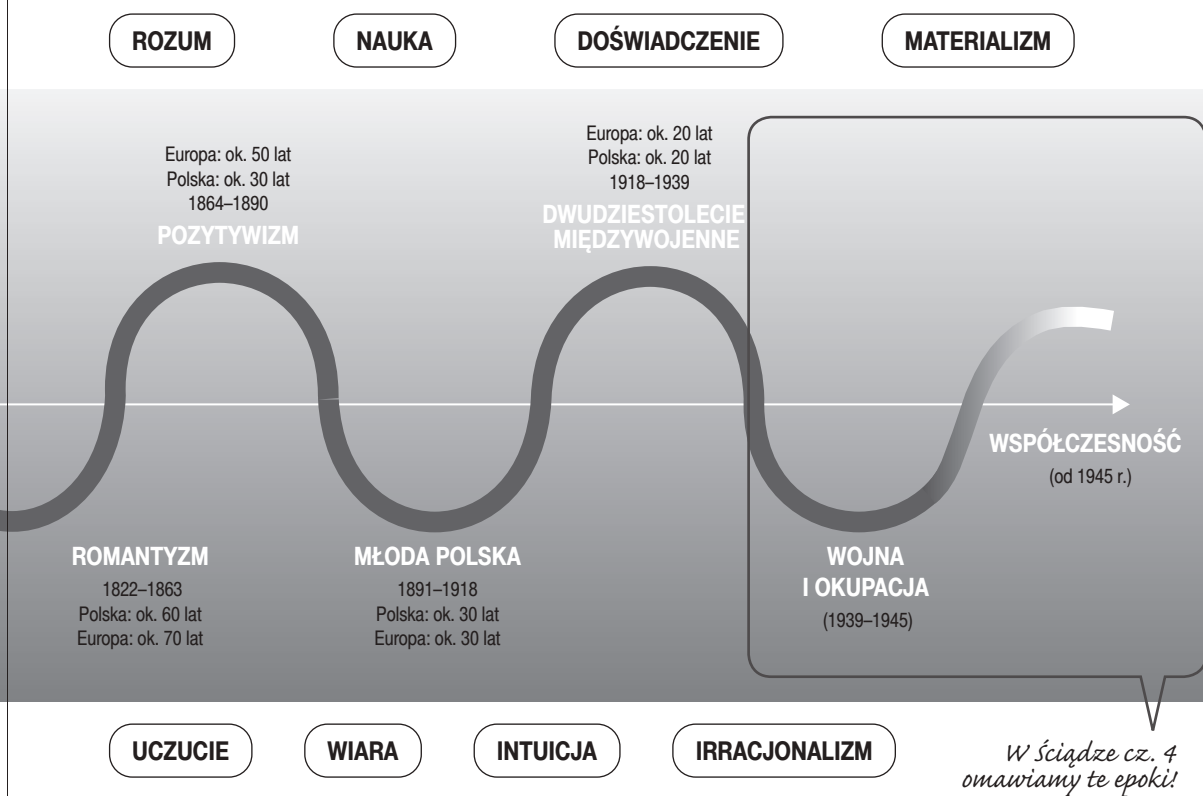
Hasła epok:

CENTRUM ŚWIATA: BÓG (TEOCENTRYZM)

Epoki znajdujące się na sinusoidzie nad osią schematu to tzw. **epoki jasne**. Są to: Antyk, Renesans, Oświecenie, Pozytywizm, Dwudziestolecie międzywojenne.

Epoki znajdujące się na sinusoidzie pod osią schematu to tzw. **epoki ciemne**. Są to: Średniowiecze, Barok, Romantyzm, Młoda Polska, Literatura wojny i okupacji.

W odniesieniu do Literatury współczesnej przebieg sinusoidy nie jest ustalony, ponieważ ta epoka nadal trwa.

z tworzeniem literatury. **Określenie zostało po raz pierwszy użyte w wydanej w 1975 r. książce Romana Bratnego *Kolumbowie, rocznik 20*.**

Twórcy tego pokolenia zostali wychowani w Dwudziestoleciu międzywojennym, byli pierwszym pokoleniem dorastającym w wolnej Polsce, dlatego tak mocno przeżywali doświadczenie klęski. W momencie wchodzenia w dorosłość zaangażowali się w konspirację i ruch oporu, należeli do Szarych Szeregów, później do Armii Krajowej oraz walczyli w powstaniu warszawskim. **II wojna światowa stała się dla nich przeżyciem pokoleniowym.**

TO WAŻNE!

Przedstawiciele pokolenia Kolumbów to m.in.: Józef Szczepański (ur. 1922), Gustaw Herling-Grudziński (ur. 1919), Anna Kamińska (ur. 1920), Krzysztof Kamil Baczyński (ur. 1921), Zdzisław Stroiński (ur. 1921), Roman Bratny (ur. 1921), Tadeusz Różewicz (ur. 1921), Tadeusz Borowski (ur. 1922), Tadeusz Gajcy (ur. 1922) oraz Andrzej Trzebiński (ur. 1922). Prawie wszyscy przedstawiciele tego pokolenia przystępowali do matury w 1939 r.

Przedstawiciele „pokolenia 1920” można ze względu na prywatne historie i wynikający z nich rodzaj twórczości podzielić na dwie grupy:

- **pierwsza grupa to twórcy biorący czynny udział w konspiracji, którzy debiutowali w czasie okupacji**, a ich utwory były wydawane przez wydawnictwa podziemne; inspirowali się poetyką międzywojnia, a ich estetyka i problematyka twórczości przewijały się także w literaturze po 1945 r.; żaden z aktywnie walczących z wrogiem pisarzy nie przeżył wojny (m.in. Baczyński, Gajcy, Stroiński);
- **drugą grupę tworzą artyści, którzy debiutowali po wojnie i którzy nie czerpali z literatury Dwudziestolecia międzywojennego**, byli nazywani „ocalałymi”; punktem wspólnym ich biografii były zbrojna walka z okupantem, partyzantka, konspiracja i powstanie warszawskie; po wojnie skupili się na twórczości literackiej, na której wcześniejsze przeżycia odcisnęły piętno; z powodów głównie politycznych po wojnie debiutowali niezależnie.

Dla pokolenia Kolumbów były charakterystyczne pewne motywy przewijające się w ich dziełach. Głównym stało się przekonanie, że **humanistyczna spuścizna Europy została zniszczona** przez doświadczenia wojny i totalitaryzmu. Ich twórczość była także wyrazem moralnego rozdarcia. Ukazywano **dramat jednostki wciągniętej w maszynę politycznych i historycznych wydarzeń**, która próbuje uratować samą siebie i ocalić wartości moralne. Wszechobecny w twórczości kryzys ideałów był także związany z upadkiem mitu silnej, odrodzonej Polski.

Po wojnie władze komunistyczne często manipulowały życiorysami i twórczością członków pokolenia Kolumbów, wykorzystując je do celów politycznych.

LITERATURA A WOJNA I OKUPACJA

W polskiej literaturze wojennej pojawiały się pewne charakterystyczne zagadnienia, znaczna większość z nich była związana z dramatem wojny, upadkiem europejskiej kultury i kryzysem wartości. Wyrażany przez poetów światopogląd oscylował między nihilizmem a próbą wyznaczenia drogowskazów moralnych w nowej rzeczywistości.

Popularne motywy

dramat skazanych i ocalonych	motyw szczególnie widoczny w twórczości pokolenia Kolumbów; wojna niesie śmierć i zniszczenie, zabija nie tylko fizycznie, ale też działa destrukcyjnie na psychikę; dramat ocalonych polega na tym, że nie potrafią już cieszyć się wolnością, ponieważ widzieli zbyt wiele zła, żeby móc odnaleźć się w normalnym życiu; np. Tadeusz Różewicz – <i>Ocalony</i> , <i>Lament</i> (świadomość przypadku, prośba do Boga o powtórne <i>oddzielenie światła od ciemności</i>), Zbigniew Herbert – <i>Przesłanie Pana Cogito</i> (próba stworzenia nowego dekalogu)
apokalipsa spełniona	w twórczości poetów pokolenia wojennego można często odnaleźć odwołania do wizji katastrofy, która się dokonała, do zagłady, która spotkała świat dotychczas uznawanych wartości; pojawiają się odniesienia do biblijnej apokalipsy, np. w wierszu *** <i>[Których nam nikt nie wynagrodzisz...]</i> Krzysztofa Kamila Baczyńskiego; Czesław Miłosz w <i>Piosence o końcu świata</i> przedstawia z kolei zagładę jako element codzienności
obraz psychicznej krzywdy w realiach faszystowskiego totalitaryzmu	m.in. w opowiadaniach Borowskiego ukazane zostało zatrącenie człowieczeństwa jako efekt doznanej fizycznej krzywdy w obozach, przykładem może być postać Tadeusza z <i>Pożegnania z Marią</i> , który z wrażliwego mężczyzny zaczytanego w poezji staje się wulgarnym kombinatorem walczącym o przetrwanie
codzienność w okupowanym kraju	proza okresu wojny miała za zadanie dokładnie opisać rzeczywistość, zwykle nie miała odautorskiego komentarza i wartościowania; opowiadania obozowe Borowskiego ukazują codzienność w obozie pracy (np. utwory <i>Dzień na Harmenzach</i> czy <i>U nas w Auschwitzu</i>) – katorżniczą pracę, głód, oszustwa, ból i śmierć
rzeczywistość Warszawy w czasie wojny	pisarze ukazywali ludzi pozbawionych żywności, opału, którzy robią wszystko, by przetrwać; łapówki, kradzieże i współpraca z okupantem są na porządku dziennym; w <i>Pożegnaniu z Marią</i> zamiastkę normalności dają miłość i poezja

na swój temat. Pisarz postawił przed sobą zadanie powiedzenia prawdy o człowieku – do jakich czynów jest zdolny, jak daleko potrafi się posunąć. Jego proza jest oskarżeniem głównie sprawców, ale i gorzkim rozpoznaniem granic człowieczeństwa w ofiarach. Nie sprawdziły się wartości stworzone przez kulturę. Piekielny eksperyment obozów doprowadził do dewiacji psychiki – obóz można polubić, znika odwaga i bohaterstwo, nie ma solidarności poniżonych: *Kobiety wyciągały ramiona i krzyczały: – Ratujcie nas! Jedziemy do gazu! Ratujcie nas! I przejechały koło nas w głębokim milczeniu dziesięciu tysięcy mężczyzn. Ani jeden człowiek się nie poruszył, ani jedna ręka nie podniosła się.*

Zastępuje je **relatywizm moralny**. Możliwe okazało się ukształtowanie jednostki zubożonej o wszelkie wartości duchowe, pozbawionej przeszłości, żyjącej tylko dniem dzisiejszym, sterowanej strachem i głodem. Człowiek stał się ślepą siłą roboczą, zwierzęciem bez woli, możliwości wyboru zachowań i czynów, ograniczonym do sfery biologicznej, instynktownej. Oczywiście podmiotem oskarżenia jest system faszystowski, ale także sam człowiek, zbiorowość ludzka i drzemiące w niej ciemne siły. Najbardziej przerażające jest odkrycie faktu, że można sterować zachowaniami ludzi, złamać wszelkie normy moralne, że nie ma w naturze ludzkiej nic stałego, że postępowanie ludzi zależy od systemu działających nań bodźców.

Józef Czechowicz

BIOGRAFIA

Urodził się **15 III 1903 r.** w Lublinie, był poetą II Awangardy. W jego twórczości dochodzi do głosu znamiennej dla poezji lat 30. katastrofizm. Czechowicz twórczo nawiązywał do dorobku Awangardy Krakowskiej (ugrupowania powstałego w latach 20., skupionego wokół Tadeusza Peipera i Juliana Przybosa). Rozbudowana metafora pozwalała mu tworzyć światy stanowiące jak gdyby senną wizję (w ten sposób zbliżał się do surrealizmu). W 1923 r. założył czasopismo „Reflektor”, właśnie na jego łamach zadebiutował literacko. W 1933 r. przeprowadził się do Warszawy (tam redagował między innymi pisma dla dzieci – „Płomyk” i „Płomyczek”). Do Lublina powrócił po wybuchu II wojny światowej. Zginął w **9 IX 1939 r.** podczas bombardowania miasta. Zdążył wydać następujące tomy wierszy: *Kamień, Dzień jak co dzień, Ballada z tamtej strony, W błyskawicy, Stare kamienie, Nic więcej, Nuta człowiecza.*

Modlitwa żałobna

- Rodzaj literacki: **liryka**
- Typ liryki: **liryka religijna**

W wierszu *Modlitwa żałobna* Czechowicz **nawiązuje do obrazowania apokaliptycznego**, charakterystycznego dla poezji katastroficznej (metafory sugerują kosmiczny kataklizm, rozpad świata: *splynie zórz ogniowa kra; będzie się toczył wielki grom*). Zbiorowy podmiot liryczny (wypowiadający się w imieniu wszystkich ludzi) zwraca się do Boga w melodyjnej i zrytmizowanej formie (rymy dokładne i niedokładne, stałe rozmieszczenie akcentów: *póki się sączy trwania mus (...)* *chcemy śpiewania gwiazd i raf* itp.). W ostatnich słowach prosi Boga nie o ocalenie, bo przemijanie i śmierć uważa za oczywiste, ale o piękne i pełne życie.

Opisywany przez podmiot **świat dąży ku katastrofie widzianej w wymiarze kosmicznym**. Śmierć każdego człowieka jest bowiem dla niego indywidualnym końcem świata. Aurę ostatecznego wszechogarniającego kresu uzyskał poeta, posługując się **hiperbolą** (przesadnią, np. *wielki grom / z niebiańskich lewad*), a także **oksymoronem** (epitetem sprzecznym, np. *zórz ogniowa kra – kra* jest zimną taflą lodu, Czechowicz łączy ją natomiast z gorącym ogniem).

Poeta modli się o to, by zapomnieć, iż zarówno życie (*trwania mus*), jak i śmierć są koniecznością. Pragnie, by ból, cierpienie nie przypominały nam o tym (ból jak śmierć zaprzecza ludzkiej wolności, wiąże *nas w supły*). Grozę śmierci może przysłańać „muzyka świata” (termin występuje już u średnio-wiecznego filozofa Boecjusza jako *musica mundana*). Pragnienie tak intensywnego odczuwania piękna rzeczywistości wyraża Czechowicz poprzez **synestezje** (oczekuje *dzwonów co jak bukiet*, a także *światłości muzyk twych – tzn. chce jak gdyby czuć zapach dźwięków i widzieć je*).

Podmiot utworu zwraca się do Boga cierpiącego (*Panie bolesny*) oraz oddalonego (jest on *skryty w firmamentu konchach*, nie objawia się człowiekowi). Modli się o zbawienie *od żywota pustego bez muzyki bez pieśni*, tzn. od życia naznaczonego śmiercią, pogrążonego w jej cieniu.

Na wsi

- Rodzaj literacki: **liryka**
- Typ liryki: **liryka filozoficzna**

Utwór z pierwszego zbioru poezji Józefa Czechowicza to przykład **odejścia od fascynacji cywilizacją i pejzażem miasta** (charakterystycznej dla futuryzmu i Awangardy Krakowskiej). Podmiot liryczny opowiada o świecie spokojnym, harmonijnym. Przyjmuje naiwną, dziecięcą perspektywę. Od pierwszych wersów wyczuwa się jednak pewien niepokój: *siano pachnie snem / siano pachniało w dawnych snach*. *Siano pachnie snem*, tzn. przypomina o tym, że kiedyś ludzie śnili o spokoju wsi, znajdowali w takich snach ukojenie. Coś jednak się

swoje człowieczeństwo. Według Borowskiego zlagrowanie przenosi się poza obóz, według Grudzińskiego wychodząc za bramę obozu, wraca się do tradycyjnego ładu moralnego porządkującego świat od wieków. Drogę z obozu do wojska polskiego pisarz wykorzystał na obserwacje Rosji. Wszędzie widział: *Ogonki, ogonki. Twarze bardzo zmęczone, ziemiste, nie ogolone, ledwie rozświetlone przygastym wzrokiem. Pospolite, ohydne domy, poobwieszane portretami Lenina i Stalina.* W Swierdłowsku odwiedził rodzinę jednego z więźniów, który go o to prosił. Sprawilo mu przykrość, gdy dowiedział się, że córka więźnia jest prześladowana w szkole przez nauczycieli i kolegów. Żona przy kolacji nie pytała o męża, wyznała, że pracuje bardzo ciężko i przez niego mało zarabia, a syn nie został przyjęty do wojska „za ojca” i kopie teraz fortyfikacje. Przy pożegnaniu nieszczęsna kobieta poprosiła Grudzińskiego, by sobie poszedł i nigdy nie wracał, bo ściągnie na jej rodzinę nieszczęście. Droga z Jercewa była długa i ciężka, ale już w podróży pisarz zaczął robić notatki do swojej książki. Zanotował w nich myśl, którą zamknął swój pobyt w Rosji: *2 kwietnia spałem już na piaszczystej plaży w Pahlevi, poza granicami kraju, w którym (...) można zwałnąć w człowieka i sens walki o to, aby mu było lepiej na ziemi.*

Hanna Krall

BIOGRAFIA

Hanna Krall urodziła się **20 V 1935 r.** w Warszawie, jest dziennikarką, reporterką, absolwentką wydziału dziennikarstwa Uniwersytetu Warszawskiego. Pracowała w „Życiu Warszawy” i w „Polityce”, w latach 1966–1969 przebywała w ZSRR jako korespondentka. Jest autorką między innymi reportaży *Na wschód od Arbatu*, *Król kier znów na wylocie* i zbiorów *Sześć odcieni bieli*, *Hipnoza*.

Jej najgłośniejszym dziełem jest książka *Zdążyć przed Panem Bogiem* wydana w 1977 r. (pierwodruk miał miejsce rok wcześniej w „Odrze”). **Stanowi ona zapis rozmowy z Markiem Edelmanem, ostatnim żyjącym przywódcą powstania w żydowskim getcie warszawskim, wybitnym lekarzem kardiochirurgiem.**

Literatura współczesna

NAZWA EPOKI

Pojęcie „literatura współczesna” jest bardzo pojemne i, wbrew pozorom, wieloznaczne. Najogólniej rzecz biorąc, mówiąc o literaturze współczesnej mamy na myśli te **zjawiska, które wystąpiły w życiu literackim po 1939 r.** (choć nie brakuje również stanowisk innych, przesuwających datę początkową okresu na 1918 r. – jest to tak zwane „widzenie dalekie”).

WIELONURTOWOŚĆ, PODZIAŁ NA ETAPY

Literatura po 1939 r. rozwija się w sposób wielonurtowy i wielokierunkowy, co powoduje, że jej jednoznaczny podział jest w zasadzie niemożliwy. Jednym z największych utrudnień jest ewidentny **podział polskiej literatury na krajową i emigracyjną** (zjawisko to szczególnie nasiliło się w latach 1945–1989). Również życie literackie w kraju nie było jednorodne – oprócz literatury oficjalnej istniał tzw. **drugi obieg**, czyli twórczość nielegalna, ukazująca się poza cenzurą. Zarówno jeden podział (na literaturę emigracyjną i krajową), jak i drugi (na pierwszy i drugi obieg literacki w kraju) zanikają po 1989 r., czyli po upadku systemu komunistycznego w Polsce i, wynikającej z klęski totalitaryzmu, likwidacji cenzury.

Umowny podział współczesnej literatury polskiej, który uznaje większość historyków literatury, oparty został na przełomowych wydarzeniach historycznych, mających konsekwencje w twórczości pisarzy i poetów. Periodyzacja (czyli podział na okresy) literatury polskiej po 1939 r. wygląda następująco:

- **faza 1.** okres 1939–1945 – literatura wojny i okupacji;
- **faza 2.** okres 1945–1948 – tak zwany „świt pokoju”, krótki okres przepełniony euforią po odzyskaniu niepodległości;
- **faza 3.** okres 1949–1955 – socrealizm (realizm socjalistyczny);
- **faza 4.** okres 1956–1968 – przełom październikowy, tak zwana odwilż, a później okres „naszej małej stabilizacji”;
- **faza 5.** okres 1968–1980 – okres propagandy sukcesu (do wydarzeń sierpniowych i powstania „Solidarności”);
- **faza 6.** okres po 1981 r. – stan wojenny oraz literatura Polski suwerennej – upadek systemu komunistycznego w Polsce, koniec cenzury.

LATA POWOJENNE (1945–1948)

Był to okres przejściowy, czas dyskusji o przyszłym kształcie literatury, jeszcze względnie pluralistyczny. Czasopisma „Kuźnica” i „Odrodzenie” głosiły postulat literatury marksistowskiej i radykalny program społeczny. „Tygodnik Powszechny” skupiał inteligencję katolicką. Dokonania literackie tego czasu to świetna literatura, będąca **podsumowaniem doświadczeń wojennych**: tomy poezji *Ocalenie* Czesława Miłosza, *Niepokój* Tadeusza Różewicza, *Pożegnanie z Marią* Tadeusza Borowskiego, *Medaliony* Zofii Nałkowskiej. W **dyskusję o nowej literaturze** włączył się Miłosz *Traktatem moralnym*, Konstanty Ildefons Gałczyński swoimi liryczno-groteskowymi wierszami i Jerzy Andrzejewski *Popiołem i diamentem*. Ugruntował się wtedy **podział na literaturę krajową i emigracyjną**. Londyńskie „Wiadomości” reprezentowały stanowisko bezkompromisowej izolacji od kraju i zamknięcia się w kręgu problemów emigracyjnego życia. „Kultura” paryska deklarowała zainteresowanie dla krajowych problemów i żywy kontakt z literaturą światową.

SOCREALIZM (1949–1955)

W 1949 r. w Szczecinie odbył się **zjazd Związku Literatów Polskich, który zapoczątkował czas socrealizmu w literaturze polskiej**. Oznaczało to uzależnienie kultury od wzorców radzieckich (twórczość Majakowskiego, powieść produkcyjna) i odcięcie jej od sztuki Zachodu. Okres ten nie zaowocował ciekawymi utworami i doprowadził później do obecnych w całej współczesnej literaturze nurtów rozrachunkowych, dylematów i dramatów pisarskiego sumienia. W 1953 r. **śmierć Stalina zapoczątkowała okres tzw. odwilży – złagodzeniu uległ terror wobec przeciwników politycznych**. Złagodniała

też cenzura, pojawiły się więc utwory odchodzące od socrealizmu, np. *Poemat dla dorosłych* Adama Ważyka. W tym czasie natomiast znakomicie rozwija się literatura emigracyjna. Ukazują się *Korzec maku* Kazimierza Wierzyńskiego, *Inny świat* Gustawa Herlinga-Grudzińskiego, *Trans-Atlantyk* i *Ślub* Witolda Gombrowicza. Zaczął się też ukazywać w „Kulturze” jego *Dziennik*. Wychodzą utwory prozą Miłosza: *Zniewolony umysł*, *Dolina Issy*, *Zdobycie władzy*.

NAJWAŻNIEJSZE WYDARZENIA HISTORYCZNE I ARTYSTYCZNE W LATACH 1956–1968

Lata 1956–1968 to okres literatury współczesnej zamknięty między dwoma ważnymi wydarzeniami historycznymi: z jednej strony **interwencja sowiecka na Węgrzech i przełom październikowy w Polsce**, z drugiej – **interwencja wojsk układu warszawskiego w Czechosłowacji i wydarzenia marcowe w Polsce**. Czas między 1956 r. a 1968 r. nazywany jest często okresem „naszej małej stabilizacji”.

Rozpoczyna go zorganizowany w dniach 14–25 II 1956 r. XX zjazd KPZR (Komunistycznej Partii Związku Radzieckiego) w Moskwie. Nowy przywódca ZSRR, Nikita Chruszczow, wygłasza na nim tajny referat potępiający kult jednostki (chodziło oczywiście o osobę Józefa Stalina) i jego następstwa, czyli tak zwany „okres błędów i wypaczeń”, jak od tego momentu zaczęto określać czasy stalinowskie.

12 III 1956 r. umiera w Moskwie związany z NKWD polski prezydent Bolesław Bierut, który przybył na zjazd KPZR. Jego śmierć zwiastuje początek odwilży w Polsce. Od tej chwili wydarzenia w kraju zaczynają się toczyć coraz szybciej: w czerwcu 1956 r. dochodzi w Poznaniu do pierwszych po wojnie masowych wystąpień i manifestacji społeczeństwa, krwawo stłumionych przez milicję. W październiku tego roku odbywa się VIII Plenum PZPR, na którym Partia deklaruje złagodzenie kursu. Do władzy wraca Gomułka, który, choć niechętny inteligencji, zezwala na niezależny od PZPR rozwój literatury i sztuki. Na fali odwilży powstają pierwsze niezależne instytucje kulturalne: inteligencki Klub Krzywego Koła, Studencki Teatr Satyryków, Piwnica pod Baranami, Bim-Bom i liczne kluby jazzowe (jazz, jako muzyka „zgniłego imperializmu”, był muzyką bardzo niechętnie przyjmowaną przez komunistyczną władzę).

Wydarzenia czerwcowe znajdują swe odbicie w życiu literackim kraju. Po 1956 r. debiutuje cała rzesza poetów tej rangi co **Miron Białoszewski** (tom wierszy *Obroty rzeczy* – 1956 r.), **Zbigniew Herbert** (zbiór poezji *Struna światła* – 1956 r. – tak zwany debiut spóźniony), **Stanisław Grochowiak** (tom poetycki *Ballada rycerska* – 1956 r.), debiutancki tom opowiadań wydaje również **Marek Hłasko** (*Pierwszy krok w chmurach* – 1956 r.).

Jednak nadzieje, jakie intelektualiści wiązali z osobą Gomułki, dość szybko okazały się złudne. Już w 1957 r. zaczęły się pierwsze prześladowania myśli

Józef Mackiewicz

BIOGRAFIA

Józef Mackiewicz urodził się **1 IV 1902 r.**, zmarł **31 I 1985 r.** Był pisarzem, publicystą politycznym, dziennikarzem. Z dziennikarstwem po raz pierwszy miał do czynienia, pracując dla wileńskiego „Słowa”, tworzył tam artykuły, felietony i reportaże o obszarach kiedyś należących do Wielkiego Księstwa Litewskiego. Za samodzielny debiut literacki uznaje się wydany w 1936 r. tom nowel pt. *16-go między trzecią a siódmą*.

Mackiewicz publikował w wileńskiej „Gazecie Codziennej”, a następnie w „Gońcu Codziennym”. Znany był z wygłaszania na łamach prasy swoich antysowieckich i antynacjonalistycznych poglądów. Prawdopodobnie za nie został skazany na karę śmierci, której jednak ostatecznie nie wykonano.

W 1943 r. był świadkiem ekshumacji zwłok w Katyniu – udał się tam na zaproszenie Niemców. Pokłosiem wyjazdu był wywiad udzielony dla „Gońca Codziennego”, w którym Mackiewicz dokładnie zrelacjonował to, co widział w Katyniu, o zbrodnię oskarżył bolszewików. W efekcie musiał uciekać przed Sowietami, najpierw wyjechał do Warszawy, następnie do Krakowa, a w 1945 r. do Rzymu. Tam opracował książkę o mordzie katyńskim: *Zbrodnia katyńska w świetle dokumentów*.

Kolejnymi miejscami zamieszkania Mackiewicza były: Londyn oraz Monachium. Dziennikarz publikował wtedy swoje artykuły w kilku zagranicznych pismach. Na emigracji wydał też m.in. *Drogę donikąd* (1955), *Watykan w cieniu czerwonej gwiazdy* (1975) oraz *Ściągaczki z szuflady Pana Boga* (1989).

W 1947 r. Uniwersytet w Kansas zgłosił kandydaturę Mackiewicza do Nagrody Nobla. Poza tym pisarz był laureatem wielu nagród literackich oraz odznaczeń obywatelskich.

Droga donikąd

- Rodzaj literacki: **epika**
- Gatunek literacki: **powieść polityczno-historyczna**

CZAS I MIEJSCE AKCJI

Droga donikąd (wyd. 1955 r.) opowiada o mieszkańcach polskich kresów północno-wschodnich podczas sowieckiej okupacji; **akcja rozgrywa się w Litewskiej SRR, głównie w Wilnie, ale też w Ejszyszkach oraz Popiszkach. Powieść rozpoczyna się w sierpniu 1940 r. i trwa do czerwca 1941 r.** (zanim Niemcy zaatakowały Związek Radziecki).

GŁÓWNI BOHATEROWIE

Paweł – przedwojenny dziennikarz, mieszka z żoną Martą w domku pod Wilnem. Jest przykładem niezgody na postępującą sowietyzację. Podejmuje się mało płatnych i nieambitnych prac, ale dzięki temu może zachować spokój sumienia, bo nie musi się politycznie angażować. Bohater ma romans z Weroniką.

Marta – zajmuje się prowadzeniem domostwa. Wspiera męża, chociaż jest świadoma jego romansu.

Weronika Rojkiewicz – żona handlarza, piękna kobieta. Dla Pawła jest w stanie opuścić męża, ale jej kochanek ostatecznie nie decyduje się na takie rozwiązanie. Niemniej kobieta pomaga Pawłowi i Marcie w ucieczce, potem sama zostaje aresztowana.

Karol – przyjaciel Pawła, prezentujący nordycki typ urody. Jest wykształcony, ale na początku pracuje przy wyrębie lasu. Z czasem dostaje zatrudnienie na uniwersytecie robotniczym, gdzie wygłasza pochwały leninizmu i stalinizmu. Staje się to przyczyną konfliktu między nim i Pawłem i ostatecznie zrywają przyjaźń.

Tadeusz Zakrzewski – w czasie sowieckiej okupacji zajmuje się handlem na czarnym rynku. Otwarcie mówi o swojej nienawiści do władzy, postuluje podjęcie walki zbrojnej, jest zwolennikiem zamachu na Stalina.

STRESZCZENIE

Część I – Karol

Paweł i Karol są przyjaciółmi, pracują przy wyrębie lasu. Wieczorem Paweł spotyka się ze swoją kochanką, Weroniką.

Wspomniani mężczyźni wymieniają się swoimi poglądami politycznymi podczas spotkań u Franciszka. Zauważają, że ludzie zastraszeni przez władzę są skłonni do zmiany swojego zachowania. Wkrótce przyjaciele porzucają tymczasową pracę, ponieważ nie chcą wypełniać ankiet osobowych. Znajdują zatrudnienie przy melioracji łąk, ale wkrótce Karol jeszcze dwa razy zmienia pracę – najpierw trafia do szkoły miejskiej, a potem na uniwersytet robotniczy.

Paweł cały czas spotyka się z Weroniką. Jej mąż nie wie, że żona go zdradza, ale jest świadomy jej znajomości z Pawłem oraz jego żoną. Rojkiewicz odradza swojej żonie kontynuowanie kontaktów z Pawłem, ponieważ wie, że NKGB obserwuje mężczyznę.

Paweł szuka nowego zajęcia i decyduje się podjąć współpracę z lokalnym teatrem. Zlecenie polega na przeróbce znanego utworu, która ma być

Środek stylistyczny	Przykład	Funkcja
epitet	<i>raniona miłość; miłość karalna; krok pokolenia; białe okręty; wierność sumienia</i>	wzbogacenie obrazowania, nacechowanie emocjonalne tekstu, nadanie patosu i wzniosłości wypowiedzi
metafora	<i>Nocna ojczyzna, / lampa w pracowni. Maszty nadziei / na każdym okręcie.</i>	wzbogacenie obrazowania, nadanie plastyczności, skłonienie odbiorcy do zastanowienia; wprowadzenie odniesień do motywów symbolicznych znanych w kulturze – światło w ciemności, okręty z białymi żaglami jako znak nadziei
omówienie	<i>dla sensu nad klęską</i>	ujęcie opisowo zjawisk historycznych znanych odbiorcy i wymagających długiego opisu

Kabaret Starszych Panów

INFORMACJE

Kabaret Starszych Panów był to **cykl szesnastu kabaretowych programów telewizyjnych autorstwa Jeremiego Przybory i Jerzego Wasowskiego, które były emitowane w latach 1958–1966**. W Kabarecie Starszych Panów występował doborowy **zespół najbardziej znanych ówczesnych polskich aktorów**, m.in. Irena Kwiatkowska, Kalina Jędrusik, Zofia Kucówna, Wiesław Gołas, Wiesław Michnikowski, Bohdan Łazuka i wielu innych, a także oczywiście sami jego twórcy. Program osiągnął szczyty popularności, niezliczona liczba cytatów z wykonywanych w nim piosenek **weszła na stałe do języka potocznego**, a same piosenki do dziś są reinterpretowane i wykonywane przez coraz to nowych twórców.

Na ryby

Piosenka jest **humorystyczną refleksją nad tym, gdzie można wybrać się na przyjemną wycieczkę**. Pojawiają się trzy propozycje. **Najpierw pada sugestia wyjazdu na ryby, potem na grzyby**. Jednak istnieje obawa napotkania w lesie dzika, którą na szczęście można pokonać dzięki zabraniu ze sobą alkoholu. Gdyby wypić go odpowiednio dużo, to wtedy plan wyprawy zmieniłby się w **wyprawę na lwy-by do Afryki**. To jednak też mogłoby nie być dobrym

pomyślem, bo gdyby zastrzelić lwa, to zostałyby zapłakana lwica. Ostatecznie najlepiej więc na grzyby albo na ryby, a najlepiej na *ryby w grzybach, duszone*.

Piosenka **dzieli się na trzy strofki, nie posiada refrenu**. W oryginale wykonywali ją Jerzy Wasowski i Jeremi Przybora. Każda ze strofek to opis kolejnej wyprawy – na ryby, na grzyby i *na lwy-by*. Każda z nich jest też rodzajem literackiej zabawy słowem, ponieważ wersy opisujące okoliczności wyjazdu w każdej z nich wszystkie rymują się ze sobą.

*(...) zabieramy sprzęt i starkę
a na drzwiach wieszamy kartkę
nie wracamy aż we czwartek
zapuszczamy się pod Warkę*

*Weźmy czegoś parę kropel
A na drzwiach wywieśmy o tem
Że ruszyliśmy w sobotę
bo powzięliśmy ochotę*

*(...) wzięłyby człowiek amunicję
eksportową śliwownicę
drzwi opatrzyłby w inskrypcję:
„przedsięwzięto ekspedycję”*

Sformułowanie „na lwy-by” weszło na stałe do języka potocznego jako oznaczające wyprawę nie wiadomo dokąd i nie wiadomo po co.

Wesołe jest życie staruszka

Jest to **piosenka humorystyczna, opowiadająca o tym, jak wspaniale jest być staruszką**. Człowiek nie ma wtedy zmartwień i kłopotów, może radować się przyrodą, słońcem, spacerami, cieszyć oko pięknymi kobietami. Dlatego każdy się niecierpliwi, pragnąc doczekać tego momentu w życiu. Okazuje się jednak, że powód, dla którego życie staje się takie piękne i szczęśliwe, jest zupełnie prozaiczny. Staruszek **nie ma zmartwień, ponieważ szwankuje mu pamięć** i o nich zapomina, a **piękne kobiety otaczają go dlatego, że ma już słaby wzrok** i nie widzi dobrze. Mimo to jednak – a może właśnie dlatego:

*Wesołe jest życie staruszka
Wesołe jak piosenka jest ta
Gdzie stąpnie, zakwita mu dróżka
I świat doń się śmieje: ha ha*

Piosenka nie posiada dokładnie wyodrębnionych zwrotek, choć można wyróżnić w niej sześć części znaczeniowych, a refren w całości powtarza się jedynie dwa razy. W oryginale wykonywał ją Wiesław Michnikowski.

Skuteczna nauka – najlepsze wyniki!

Nowa **ŚCIAGA** dla nowej szkoły średniej!

Obejmuje wszystkie lektury obowiązkowe z zakresu podstawowego, które będą wymagane na sprawdzianach oraz na maturze z języka polskiego. Każda z lektur została dokładnie omówiona, opracowanie zawiera streszczenia i problematykę, spis bohaterów, a całość uzupełniają notki biograficzne autorów. Ponadto zamieszczono analizy i interpretacje wymaganych na języku polskim wierszy oraz omówiono cechy charakterystyczne każdej epoki literackiej. W części czwartej, zgodnie z programem szkolnym, omówiono Literaturę wojny i okupacji i Literaturę współczesną.

Opracowania zawierają **odpowiedzi na pytania z podręczników i pytania ze sprawdzianów!**

ISBN 978-83-7517-783-1

GREG
WYDAWNICTWO

Wydawnictwo GREG
ul. Klasztorna 2B ■ 31-979 Kraków
www.greg.pl